

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

Бюджетний дефіцит як фактор макроекономічної нестабільності в Україні

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Виконала:

студентка 4 курсу, групи 472-2

денної форми навчання

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»

Верстюк Маріанна Олегівна_____

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту

Грубляк Оксана Михайлівна _____

*До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від ____ червня 2026 р.*

Завідувач кафедри фінансів і кредиту

_____*доц. Харабара В.М.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ	6
1.1. Економічна суть та класифікація бюджетного дефіциту	6
1.2. Причини виникнення бюджетного дефіциту та його макроекономічні наслідки	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ ЗА 2023 – 2025 РОКИ	16
2.1. Динаміка та структура бюджетного дефіциту України у сучасний період	16
2.2. Аналіз джерел фінансування бюджетного дефіциту в Україні	23
РОЗДІЛ 3. ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ НА МАКРОЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ	32
3.1. Оцінка впливу бюджетного дефіциту на макроекономічну стабільність країни	32
3.2. Стратегії та інструменти зменшення бюджетного дефіциту в Україні	39
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

У сучасних умовах економічного розвитку України питання бюджетного дефіциту набуває особливої ваги та актуальності. Зростання бюджетного дефіциту є одним із найбільш помітних викликів для фінансової системи країни, що безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність. В умовах збройного конфлікту, економічної невизначеності, зниження виробництва і надходжень до бюджету, збереження стійкості державних фінансів стає надзвичайно складним завданням. Зростаючий дефіцит бюджету може спричинити збільшення державного боргу, посилення інфляційних процесів, зниження інвестиційної привабливості та погіршення соціально-економічних показників.

Водночас, ефективне управління бюджетним дефіцитом є ключовим інструментом державної політики, що сприяє стабілізації економіки, забезпеченню макроекономічної рівноваги та створенню умов для сталого економічного зростання. Тому вивчення причин виникнення бюджетного дефіциту, його структури, джерел фінансування та впливу на економіку України є надзвичайно важливим як для наукового осмислення, так і для практичної реалізації державних заходів.

Особливої уваги потребує розробка ефективних стратегій і методів зменшення дефіциту, що дозволять мінімізувати ризики макроекономічної нестабільності і зміцнити фінансову безпеку країни. Враховуючи ці обставини, проведення комплексного дослідження бюджетного дефіциту в Україні за сучасний період є не лише своєчасним, а й необхідним для формування науково обґрунтованих рекомендацій з підвищення ефективності бюджетної політики та забезпечення економічної стабільності.

Метою роботи є комплексне дослідження бюджетного дефіциту як фактора макроекономічної нестабільності в Україні, аналіз його динаміки, структури та джерел фінансування за 2023 – 2025 роки, а також визначення ефективних стратегій і інструментів його зменшення.

Завданнями роботи є:

- розглянути теоретичні аспекти бюджетного дефіциту, його класифікацію та макроекономічні наслідки;
- проаналізувати динаміку, структуру та джерела фінансування бюджетного дефіциту в Україні у сучасний період;
- оцінити вплив бюджетного дефіциту на макроекономічну стабільність країни;
- запропонувати стратегії і інструменти для зменшення бюджетного дефіциту та підвищення фінансової стабільності.

Об'єктом дослідження є бюджетний дефіцит України та його вплив на макроекономічну стабільність.

Предметом дослідження є механізми формування бюджетного дефіциту, його структура, джерела фінансування та методи управління для забезпечення сталості державних фінансів.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс наукових методів, які забезпечують всебічний аналіз бюджетного дефіциту та його впливу на макроекономічну стабільність. Системний аналіз дозволяє розглядати бюджетний дефіцит як складну економічну систему, в якій взаємодіють різні елементи та фактори, що впливають на його формування та наслідки для економіки в цілому. Статистичний аналіз використовується для обробки, узагальнення та інтерпретації кількісних даних про динаміку бюджетного дефіциту, державного боргу, ВВП, інфляції та інших економічних показників. Порівняльний метод дає змогу зіставити різні періоди часу, види бюджетних дефіцитів, а також підходи до їх фінансування і регулювання, що сприяє глибшому розумінню змін та ефективності застосованих стратегій. Методи економічного прогнозування застосовуються для оцінки майбутніх тенденцій бюджетного дефіциту та його наслідків з урахуванням поточних економічних умов і політичних факторів. Метод узагальнення полягає у систематизації отриманих результатів дослідження, інтеграції різних теоретичних та емпіричних підходів для формування цілісного уявлення про бюджетний дефіцит та рекомендацій щодо його управління.

Інформаційною базою дослідження стали офіційні статистичні дані Державної казначейської служби України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, а також наукові публікації, аналітичні матеріали і нормативно-правові акти, що регулюють бюджетний процес.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, що складаються з двох питань кожен, висновку та списку використаних джерел. Обсяг роботи займає 52 сторінки. Список використаної літератури включає 43 джерела.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ

1.1. Економічна суть та класифікація бюджетного дефіциту

Функціонування державного бюджету є ключовим чинником забезпечення фінансової стабільності та ефективного державного регулювання економіки. В умовах коливань економічної активності, кризових явищ та необхідності фінансування суспільно важливих програм уряд нерідко стикається з ситуацією, коли видатки перевищують доходи. Такий дисбаланс набуває форми бюджетного дефіциту – одного з найважливіших індикаторів фінансового стану країни та рівня її макроекономічної рівноваги.

Поняття бюджетного дефіциту розглядається крізь призму різних теоретичних підходів, що зумовлює багатоманітність його трактувань.

Дослідники підкреслюють, що дефіцит бюджету є не лише кількісним дисбалансом між доходами і видатками, а й важливим індикатором фінансової стійкості держави та ефективності її фіскальної політики. Саме тому питання економічної суті бюджетного дефіциту та його ролі у функціонуванні національної економіки привертає значну увагу як українських, так і зарубіжних науковців.

І. Борисова зазначає, що бюджетний дефіцит – це складне економічне явище, яке впливає на весь спектр економічних відносин у країні і розглядається не лише як фінансовий дисбаланс, але й як фактор, що може загрожувати економічній безпеці держави в умовах спаду виробництва, відсутності кредитної підтримки та фінансової нестабільності [7].

Л. Штефан підкреслює, що перевищення видаткової частини державного бюджету над доходами є стійкою тенденцією, що потребує глибокого аналізу причин і наслідків для досягнення фінансової рівноваги [41].

Л. М. Касьяненко, П. М. Миколаєнко, В. О. Підгородецький вказують, що серед учених немає єдиного визначення «дефіциту бюджету», а саме поняття

може трактуватися по-різному залежно від підходів (економічних, юридичних чи фіскальних) [23].

Г.О. Скрипник також підкреслює, що бюджетний дефіцит не завжди є негативним явищем: представники кейнсіанської школи вважають, що поміркований дефіцит може бути корисним для стимулювання сукупного попиту і підтримки економіки під час спадів. Такий погляд розглядає дефіцит як інструмент фіскальної політики, що сприяє боротьбі з рецесіями [33].

N. Hart стверджує, що традиційне трактування бюджетного дефіциту інколи критикується як застаріле, і сучасні моделі фіскальної політики розглядають можливість використання дефіцитного фінансування як частину гнучкої бюджетної політики [1].

Бюджетний кодекс України визначає поняття дефіциту бюджету як: «перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету)» [11]. Іншими словами, це ситуація, коли обсяг коштів, необхідний для виконання державою чи органом місцевого самоврядування своїх функцій, перевищує наявні бюджетні ресурси.

Отже, у більшості економічних джерел та в українському законодавстві поняття «бюджетний дефіцит» і «дефіцит бюджету» вважаються тотожними. Обидва означають ситуацію, коли видатки бюджету перевищують його доходи. У Бюджетному кодексі України використовується саме термін «дефіцит бюджету», але в економічній літературі паралельно застосовується і термін «бюджетний дефіцит» – з тим самим значенням.

Бюджетний дефіцит – це перевищення видатків бюджету над його доходами за певний період. Іншими словами, це ситуація, коли держава, орган місцевого самоврядування або будь-який інший суб'єкт бюджетної системи витрачає більше коштів, ніж отримує. Бюджетний дефіцит свідчить про фінансовий дисбаланс, який потребує покриття за рахунок запозичень, використання резервів чи інших джерел.

Дефіцит державного бюджету – це різновид бюджетного дефіциту, що виникає на рівні центрального (державного) бюджету, відображає брак коштів у фінансовій системі держави для виконання нею своїх функцій: фінансування оборони, соціальних програм, охорони здоров'я, освіти, інфраструктури тощо. Покриття дефіциту державного бюджету зазвичай здійснюється шляхом внутрішніх та зовнішніх державних запозичень, емісії державних цінних паперів або інших інструментів фінансової політики.

Бюджетний дефіцит класифікується за кількома критеріями, що дозволяє більш точно визначити його природу, причини виникнення та можливі шляхи покриття. Така класифікація є важливою для розуміння ролі дефіциту в економічній системі та формування ефективної фінансової політики:

1. За причинами виникнення:

- вимушений дефіцит – виникає через об'єктивні обставини, як-от економічні кризи, війна, природні катастрофи, спад виробництва, зростання соціальних виплат;
- свідомо створений (дискреційний) дефіцит – формується через цілеспрямовану політику держави, наприклад, для стимулювання економічного зростання або реалізації масштабних інвестиційних проєктів.

2. За економічною суттю:

- реальний дефіцит – показує фактичне перевищення видатків над доходами з урахуванням інфляції та економічної ситуації;
- структурний дефіцит – виникає у результаті стійких дисбалансів бюджетної системи, незалежно від циклічних коливань;
- циклічний дефіцит – зумовлений фазами економічного циклу (рецесією або підйомом), коли доходи бюджету автоматично зменшуються або зростають.

3. За джерелами покриття:

- дефіцит, що фінансується за рахунок внутрішніх запозичень – продаж державних облігацій на внутрішньому ринку;
- дефіцит, що покривається зовнішніми запозиченнями – кредити від міжнародних організацій та іноземних інвесторів;

– емісійний дефіцит – покривається за рахунок грошової емісії (у сучасних умовах майже не використовується через ризики інфляції).

4. За терміном існування:

- тимчасовий дефіцит – спричинений сезонністю доходів і видатків, коливаннями у надходженні податків;
- хронічний дефіцит – постійно виникає протягом тривалого часу через системні проблеми у доходах чи видатках бюджету.

5. За рівнем бюджету:

- дефіцит державного бюджету – дисбаланс центрального бюджету;
- дефіцит місцевого бюджету – нестача коштів у місцевих бюджетах.

Бюджетний кодекс України визначає, що як державний, так і місцеві бюджети складаються із загального та спеціального фондів, кожен з яких має власні правила формування, використання та можливості виникнення дефіциту (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Особливості формування дефіциту державного і місцевих бюджетів

Вид бюджету	Загальний фонд	Спеціальний фонд
Державний	Дефіцит дозволений; покривається запозиченнями, приватизацією, джерелами фінансування	Дефіцит можливий лише під конкретні цільові програми з визначеним фінансуванням
Місцевий	Як правило – без дефіциту, окрім випадків дозволених запозичень та використання залишків бюджетних коштів	Дефіцит можливий лише під інвестиційні чи інші цільові проекти з визначеним джерелом покриття

Формування дефіциту державного бюджету має свої особливості у розрізі загального та спеціального фондів.

Загальний фонд державного бюджету є основним, тому саме його показники визначають загальний рівень дефіциту бюджету. Дефіцит загального фонду виникає у випадку, коли обсяг його видатків перевищує суму доходів та офіційних трансфертів. Покриття такого дефіциту може здійснюватися

виключно за рахунок джерел фінансування, передбачених Бюджетним кодексом України. До них належать державні внутрішні та зовнішні запозичення, використання вільних залишків бюджетних коштів, надходження від приватизації державного майна та інші встановлені законом джерела. Саме цей вид дефіциту використовується як ключовий індикатор фінансового стану держави.

Спеціальний фонд державного бюджету має інший характер, оскільки він формується для фінансування конкретно визначених цільових програм. Через це можливість виникнення дефіциту у спеціальному фонді обмежена і допускається лише у випадках, коли попередньо визначено джерела його покриття. До таких джерел можуть належати кредити міжнародних фінансових організацій, зокрема ті, що спрямовуються на інфраструктурні проєкти, а також ресурси, передбачені для реалізації окремих державних цільових програм. Таким чином, дефіцит спеціального фонду має вузьке, проектне спрямування та може виникати виключно за умови наявності гарантованого фінансування під конкретні заходи.

Особливості формування дефіциту на рівні місцевих бюджетів також визначаються у розрізі загального та спеціального фондів.

Бюджетний кодекс України встановлює, що загальний фонд місцевих бюджетів у звичайному порядку має бути збалансованим, тобто формуватися без дефіциту. Винятки допускаються лише у випадках, коли органи місцевого самоврядування мають право здійснювати місцеві запозичення або можуть спрямувати на покриття дисбалансу вільні залишки бюджетних коштів, що утворилися у попередніх бюджетних періодах. Таким чином, дефіцит загального фонду місцевого бюджету є обмеженим інструментом і може застосовуватися лише за наявності законних джерел фінансування.

Спеціальний фонд місцевих бюджетів, подібно до спеціального фонду державного бюджету, має чітко визначене цільове призначення. Дефіцит у цьому фонді допускається лише за умови наявності заздалегідь передбачених джерел покриття, що пов'язані з конкретними програмами або проєктами. До них можуть належати інвестиційні проєкти, програми розвитку інфраструктури, а

також заходи, які фінансуються на умовах співфінансування з державного бюджету. Відтак дефіцит спеціального фонду місцевих бюджетів не може виникати стихійно чи без належного фінансового забезпечення: його формування можливе лише тоді, коли існують гарантовані ресурси, спрямовані на реалізацію визначених цілей.

Бюджетний кодекс України чітко регламентує, що дефіцит може виникати лише за умови наявності визначених джерел фінансування, а в місцевих бюджетах він обмежений значно суворіше, ніж у державному. Загальний фонд – основний і більш чутливий, тоді як спеціальний фонд завжди має цільове, проектне спрямування.

Отже, бюджетний дефіцит є важливою макроекономічною категорією, що відображає дисбаланс між доходами та видатками бюджету держави чи місцевих органів влади. Визначення дефіциту та його класифікація дають змогу комплексно оцінити причини його виникнення, різновиди за економічним змістом, джерелами покриття та терміном існування. Особливу увагу слід приділяти відмінностям у формуванні дефіциту державного та місцевих бюджетів, зокрема у розрізі загального та спеціального фондів, що регламентуються Бюджетним кодексом України. Такий системний підхід сприяє більш ефективному розробленню політики управління дефіцитом та мінімізації його негативних наслідків для макроекономічної стабільності.

1.2. Причини виникнення бюджетного дефіциту та його макроекономічні наслідки

Виникнення бюджетного дефіциту є складним економічним явищем, яке зумовлене взаємодією різноманітних факторів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Аналіз причин формування дефіциту дозволяє виявити ключові джерела фінансового дисбалансу, що мають як структурний, так і циклічний характер.

В.Г. Дем'янишин та ін. вказують, що основною причиною формування бюджетного дефіциту є випереджаючі темпи зростання видатків бюджету порівняно з бюджетними доходами, що створює стійкий дисбаланс у фінансах держави [15].

Т. А. Коляда та О. С. Косминіна причинами виникнення дефіциту бюджету називають спади виробництва, зниження ефективності функціонування окремих секторів економіки, криза на ринках та зниження надходжень податків до бюджету. Ці фактори призводять до скорочення доходної частини бюджету та посилення дефіциту [22].

В. Машко підкреслює, що дефіцит бюджету формується під впливом спільно-політичних і соціально-економічних процесів, зокрема змін бюджетної політики, недостатнього контролю над видатками та загального фінансового стану економіки [27].

Л. М. Янів та О. А. Зінченко показує, що глибинними причинами бюджетного дефіциту в Україні є спад виробництва, неефективність галузей економіки та невиважена соціально-економічна політика, що й призводить до зменшення фінансових ресурсів у державі [43].

Тобто причини виникнення бюджетного дефіциту є комплексними та багатофакторними. Серед ключових факторів – це дисбаланс між темпами зростання видатків та доходів бюджету, що створює стійкий фінансовий дефіцит. Важливу роль відіграють також економічні кризи, спад виробництва і зниження податкових надходжень, які значно впливають на доходну частину бюджету. Крім того, соціально-економічні процеси, політичні рішення та управлінські недоліки посилюють проблеми формування дефіциту. Особливо гострою є проблема структурних дисбалансів та зростання державного боргу, що поглиблює фінансову нестабільність.

Виникнення дефіциту бюджету в Україні є результатом складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх економічних, політичних і соціальних факторів. Особливості структурної організації економіки, рівень розвитку податкової

системи та бюджетної політики значною мірою впливають на формування фінансового дисбалансу держави.

По-перше, однією з головних причин дефіциту бюджету в Україні є дисбаланс між доходами та видатками бюджету. Видаткова частина зростає швидше, ніж доходи, що обумовлено зобов'язаннями держави перед соціальними програмами, пенсійним забезпеченням, обороною та розвитком інфраструктури. При цьому податкові надходження не завжди забезпечують достатній рівень наповнення бюджету через низьку ефективність податкового адміністрування, ухиляння від сплати податків і економічну нерозвиненість окремих секторів.

По-друге, економічна нестабільність та циклічні коливання також істотно впливають на бюджетний дефіцит. Спади у виробництві, інфляція, зміни валютного курсу та загальна волатильність економіки призводять до зниження доходів бюджету та одночасного збільшення видатків на підтримку соціально-економічної стабільності.

По-третє, політична нестабільність і військові конфлікти, зокрема збройна агресія на сході країни, значно ускладнюють бюджетний процес, спричиняючи додаткові витрати на оборону, відновлення інфраструктури та соціальну підтримку постраждалих регіонів.

По-четверте, зростання державного боргу та обслуговування зовнішніх та внутрішніх запозичень створюють додатковий тиск на бюджет, збільшуючи потребу у запозиченнях і посилюючи дефіцит.

Нарешті, структурні проблеми в економіці – слабка диверсифікація, низька продуктивність, залежність від експорту сировини – обмежують потенціал зростання доходів бюджету та збільшують вразливість до зовнішніх шоків.

Отже, для ефективного подолання бюджетного дефіциту необхідний комплексний підхід, який враховує як внутрішні економічні фактори, так і зовнішні виклики.

Бюджетний дефіцит має комплексний та багатогранний вплив на макроекономічну стабільність країни, зокрема на такі ключові показники, як інфляція, державний борг, рівень зайнятості та економічне зростання.

Значний бюджетний дефіцит часто призводить до збільшення грошової маси в обігу, особливо якщо його покриття здійснюється через емісію грошей (друкування додаткової готівки). Це спричиняє інфляційний тиск – зростання загального рівня цін на товари та послуги. В умовах високої інфляції падає купівельна спроможність населення, знижується довіра до національної валюти, що ускладнює довгострокове планування і стримує інвестиційну активність.

Бюджетний дефіцит найчастіше покривається за рахунок запозичень, що призводить до збільшення державного боргу. Зростання боргового навантаження вимагає все більших витрат на обслуговування боргу – виплату відсотків і погашення кредитів, що зменшує ресурси для соціальних програм, інвестицій у розвиток та інші пріоритетні напрями. Надмірний державний борг також підвищує ризики для кредитоспроможності країни та може призвести до фінансової кризи.

В умовах дефіциту бюджету держава часто змушена обмежувати інвестиції у виробництво та соціальні програми, що негативно впливає на створення нових робочих місць. Зростання дефіциту може призвести до скорочення державних витрат, що стимулюють зайнятість, і, як наслідок, до збільшення безробіття. Водночас, у короткостроковій перспективі, за кейнсіанською теорією, дефіцитні витрати держави можуть підтримувати попит і тимчасово сприяти зростанню зайнятості.

Хронічний бюджетний дефіцит створює передумови для структурних дисбалансів у економіці, знижує довіру інвесторів і обмежує можливості держави ефективно стимулювати економічний розвиток. Високі податки та інфляція, викликані дефіцитом, стримують споживчий попит і інвестиції, що уповільнює темпи зростання ВВП. Водночас, у разі спрямування дефіцитних коштів на інфраструктурні проєкти чи інновації, дефіцит може мати стимулюючий ефект на економіку.

Таким чином, бюджетний дефіцит є одночасно і викликом, і інструментом макроекономічного регулювання, і його вплив залежить від розміру дефіциту, джерел покриття, структури видатків і загального стану економіки. Ефективне управління дефіцитом є необхідною умовою забезпечення стабільності та сталого розвитку країни.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ ЗА 2023 – 2025 РОКИ

2.1. Динаміка та структура бюджетного дефіциту України у сучасний період

Бюджетний дефіцит є комплексним фінансовим явищем, яке формується під впливом економічних, соціальних та політичних чинників і безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність держави.

У сучасних умовах, які характеризуються триваючою військовою агресією, високими соціальними видатками та необхідністю підтримки економічної стійкості, проблема дефіциту бюджету набуває особливого значення. Саме тому аналіз динаміки та структури бюджетного дефіциту за останні роки є важливим кроком для розуміння фінансових можливостей держави, ефективності бюджетної політики та визначення ключових напрямів її удосконалення.

Для оцінки реального стану бюджетної системи України важливо проаналізувати, як змінювались показники дефіциту упродовж останніх років.

Аналіз показників табл. 2.1 дозволяє простежити ключові тенденції у формуванні дефіциту зведеного, державного та місцевих бюджетів у 2023 – 2025 роках. Дані свідчать про суттєве збільшення обсягів дефіциту в усіх складових бюджетної системи (за винятком окремих років для місцевих бюджетів), що відображає високий рівень фінансового навантаження на державу у воєнний період.

У 2023 році дефіцит зведеного бюджету становив 1327,7 млрд грн, а вже у 2025 році він зріс до 1659,5 млрд грн. Це означає збільшення на 25,0% за два роки. Така динаміка обумовлена зростанням оборонних видатків, збільшенням соціальних трансфертів, падінням доходів унаслідок воєнних втрат економіки, зниженням податкового потенціалу окремих регіонів. Щодо виконання плану: у 2023 році він становив лише 61,7%, у 2024 – 68,4%, тоді як у 2025 році

наблизився до 91,2%, що свідчить про підвищення точності бюджетного планування та стабілізацію доходів держави за рахунок міжнародної допомоги та адаптації економіки до умов війни.

Таблиця 2.1

Динаміка та склад бюджетного дефіциту (+) / профіциту (-) в Україні за
2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	Рівень виконання плану, %	2024, млрд грн	Рівень виконання плану, %	2025, млрд грн	Рівень виконання плану, %
Дефіцит зведеного бюджету	1327,7	61,7	1350,6	68,4	1659,5	91,2
Дефіцит державного бюджету	1333,1	66,3	1358,5	73,6	1635,8	74,9
Дефіцит місцевих бюджетів	-5,4	-5,8	-7,7	-9,0	23,7	25,6

Очікувано, найбільші обсяги дефіциту формуються на рівні державного бюджету, оскільки саме він забезпечує фінансування оборонних потреб, соціальних виплат та відновлення критичної інфраструктури. У 2023 році дефіцит державного бюджету становив 1333,1 млрд грн, а у 2025 році зріс до 1635,8 млрд грн. За два роки це означає приріст приблизно на 22,7%, що відображає поступове збільшення потреб держави в умовах триваючих воєнних дій та високого навантаження на бюджетну систему. Водночас рівень виконання плану демонструє іншу тенденцію: у 2023 році фактичний дефіцит становив 66,3% від запланованого, а у 2025 році – 74,9%. Зростання цього показника означає не збільшення дефіциту, а навпаки – більш помірне його виконання, оскільки заплановані обсяги дефіциту були більшими, ніж фактично сформовані.

Тобто держава завершила бюджетний рік з меншим дефіцитом, ніж очіувалося. Це свідчить про певне покращення фінансової ситуації, більш ефективне управління бюджетними ресурсами та можливе перевиконання доходів або економію видатків порівняно з початковими прогнозами.

Особливо показовою є динаміка місцевих бюджетів, які у 2023 – 2024 роках були виконані з профіцитом. У 2023 році їх фактичне сальдо становило (-5,4) млрд грн, у 2024 році – (-7,7) млрд грн. Водночас негативні значення рівня виконання плану (-5,8% та -9,0%) не свідчать про недовиконання доходів чи перевищення видатків, а навпаки – є позитивним показником. Це означає, що місцеві бюджети первинно планувалися з дефіцитом, проте за підсумками року фактично були виконані із профіцитом. Тобто рівень видатків виявився меншим, а надходження – вищими за очікувані, що й зумовило від'ємне значення показника виконання плану. Профіцит місцевих бюджетів у цей період був обумовлений отриманням значних обсягів цільових субвенцій з державного бюджету, обмеженням капітальних інвестицій у зв'язку з високими воєнними ризиками, надходженням міжнародних грантів, а також скороченням або перенесенням окремих видатків розвитку.

Однак у 2025 році ситуація зазнала суттєвих змін: місцеві бюджети вже сформували дефіцит у сумі 23,7 млрд грн. Перехід від профіциту до значного дефіциту пояснюється активізацією програм післявоєнного відновлення, збільшенням обсягів фінансування соціальних потреб громад, розширенням інвестиційних та інфраструктурних проєктів, а також поверненням до більш повномасштабної реалізації програм розвитку. Рівень виконання плану у 2025 році становив 25,6%, що свідчить про суттєві розбіжності між запланованими та фактичними показниками, зокрема внаслідок швидкого зростання потреб місцевих громад на фоні активізації процесів відбудови.

Структурно видно, що основним джерелом дефіциту є державний бюджет, оскільки місцеві бюджети у 2023 – 2024 роки виконувалися з профіцитом і фактично зменшували загальний дефіцит. Тобто 95-98% загального бюджетного дефіциту формується за рахунок державного бюджету. У 2025 році дефіцит

зведеного бюджету різко зріс – на 309 млрд грн. Хоча частка місцевих бюджетів у загальному дефіциті все одно незначна ($\approx 1,4\%$), її зростання свідчить про перехід громад до активної участі у відновленні економіки. Це стало наслідком збільшення дефіциту державного бюджету переходу місцевих бюджетів від профіциту до дефіциту; активізації програм відбудови та соціальної підтримки населення.

Отже, державний бюджет є основним джерелом дефіциту зведеного бюджету, формуючи понад 98% його обсягу. Місцеві бюджети виконували стабілізуючу функцію у 2023 – 2024 роках, показуючи профіцит і компенсуючи частину державного дефіциту. У 2025 році місцеві бюджети переходять до дефіциту, що свідчить про розширення їх участі у фінансуванні відбудови та збільшення потреб громад. Зростання зведеного дефіциту у 2025 році зумовлене насамперед збільшенням дефіциту державного бюджету та, у меншій мірі, появою дефіциту на місцевому рівні. Структура бюджетного дефіциту загалом відображає пріоритети воєнної та післявоєнної економіки: оборона, соціальний захист, інфраструктура та відновлення.

Для більш глибокого розуміння структури та динаміки бюджетного дисбалансу доцільно проаналізувати дефіцит Державного бюджету України в розрізі його основних складових – загального та спеціального фондів. Це дозволяє оцінити, які саме напрямки бюджетної системи зазнають найбільшого фінансового навантаження, як змінюється співвідношення між джерелами фінансування та видатками, а також визначити тенденції у формуванні ресурсної бази держави.

Табл. 2.2 відображає динаміку дефіциту (або профіциту) Державного бюджету України за 2023 – 2025 роки, даючи можливість прослідкувати зміни як у загальному бюджетному сальдо, так і в окремих фондах у контексті воєнних та післявоєнних трансформацій економіки.

У 2023 році дефіцит загального фонду державного бюджету становив 1360,1 млрд грн, що підтверджує надзвичайно високий тиск на основну частину

бюджету, з якої фінансуються оборона, соціальні виплати та ключові державні програми.

Таблиця 2.2

Динаміка дефіциту (+) / профіциту (-) Державного бюджету України за
2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Загальний фонд	1360,1	1302,3	95,8	1513,1	116,2
Спеціальний фонд	-27,0	56,2	-208,1	122,7	218,3
Всього	1333,1	1358,5	101,9	1635,8	120,4

У 2024 році показник зменшився до 1302,3 млрд грн, а темп росту дефіциту склав 95,8%, тобто дефіцит скоротився. Це позитивна тенденція, яка свідчить про стабілізацію доходів загального фонду, покращення адміністрування податків; контрольованість видатків. У 2025 році дефіцит зріс до 1513,1 млрд грн, що відповідає 116,2% темпу росту. Це означає підвищення фінансового навантаження, зумовлене збільшенням оборонних витрат; активізацією програм відновлення інфраструктури; необхідністю підтримки соціальних стандартів на тлі повільного економічного відновлення. Отже, загальний фонд у 2023 – 2025 роках демонструє коливання дефіциту, що відображає складну економічну ситуацію країни та залежність від зовнішнього фінансування.

У 2023 році спеціальний фонд державного бюджету виконано з профіцитом 27 млрд грн, тобто частина коштів не була використана. У 2024 році ситуація змінюється – виникає дефіцит у розмірі 56,2 млрд грн, а темп росту становить (-208,1%). Від’ємний темп росту пояснюється переходом від профіциту до дефіциту, тобто фактичне сальдо змінило знак. Дефіцит спеціального фонду свідчить про активізацію інвестиційних проєктів; збільшення капітальних видатків; більшу потребу у фінансуванні програм розвитку. У 2025 році дефіцит спеціального фонду зростає до 122,7 млрд грн, а

темп росту становить 218,3%, тобто видатки спеціального фонду зростають суттєво швидше, ніж доходи, що є наслідком розширення програм відбудови; фінансування критичної інфраструктури; збільшення обсягів інвестиційних потреб громад та держави. Спеціальний фонд демонструє тенденцію до зростання дефіциту, що логічно відповідає фазі активної відбудови після масштабних руйнувань.

Аналіз показників свідчить про неоднорідну, але логічну в умовах воєнної та післявоєнної економіки динаміку дефіциту Державного бюджету України. Загальний фонд залишається ключовим джерелом дефіциту, тоді як спеціальний фонд демонструє перехід від профіциту до активного фінансування інвестиційних програм. Зростання загального дефіциту у 2025 році відображає підвищення масштабів національних потреб, водночас темпи змін залишаються в межах керованості.

Табл. 2.3 відображає динаміку дефіциту та профіциту місцевих бюджетів України за 2023 – 2025 роки, розділену на показники загального та спеціального фондів. Аналіз цих даних є важливим для розуміння того, як змінюються фінансові можливості територіальних громад та які бюджетні інструменти вони використовують для забезпечення стабільності на місцевому рівні. Особливе значення має профіцит загального фонду, що традиційно формується для створення залишків оборотних коштів та забезпечення платоспроможності місцевих бюджетів на початку наступного бюджетного періоду.

Таблиця 2.3

Динаміка дефіциту (+) / профіциту (-) місцевих бюджетів України за 2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Загальний фонд	-113,9	-120,6	105,9	-110,6	91,7
Спеціальний фонд	108,5	112,7	103,9	134,3	119,2
Всього	-5,4	-7,7	142,6	23,7	-307,8

Протягом 2023 – 2024 років профіцит загального фонду збільшувався, що свідчить про обережну бюджетну політику та зростання доходів місцевих бюджетів, зокрема за рахунок податкових надходжень і трансфертів. У 2025 році спостерігається деяке зниження профіциту, що можна пояснити зростанням видатків на соціальні програми та початком активної фази відновлення інфраструктури.

На противагу цьому, спеціальний фонд демонструє стійку тенденцію до зростаючого дефіциту протягом усіх трьох років. Це відображає посилення інвестиційної діяльності на місцевому рівні, зокрема реалізацію інфраструктурних проєктів, програм розвитку та співфінансування з державним бюджетом і міжнародними фінансовими організаціями. Збільшення дефіциту спеціального фонду в 2025 році підкреслює масштабне розширення післявоєнного відновлення і зростання капітальних видатків.

У цілому, загальний результат по місцевих бюджетах у 2023 та 2024 роках був профіцитним, що свідчить про консервативне управління фінансами на рівні громад, а також про певне стримування витрат у складних економічних умовах. Однак у 2025 році відбувається суттєва зміна ситуації – місцеві бюджети вже формують сукупний дефіцит. Це зумовлено зменшенням профіциту загального фонду і одночасним значним зростанням дефіциту спеціального фонду, що пов'язано з активізацією інвестиційної діяльності, розширенням соціальних видатків та інфраструктурних проєктів.

Отже, аналіз показників табл. 2.3 свідчить про те, що у 2023 – 2025 роках місцеві бюджети України підтримували фінансову стабільність за рахунок профіциту загального фонду, одночасно нарощуючи інвестиційні зобов'язання через збільшення дефіциту спеціального фонду. Перехід до сукупного дефіциту у 2025 році відображає активну участь територіальних громад у відбудові країни, що вимагає значних ресурсів та відповідає змінам у ролі місцевого самоврядування в післявоєнний період.

Отже, основним чинником формування бюджетного дефіциту є державний бюджет, який забезпечує фінансування пріоритетних сфер – оборони,

соціального захисту та відновлення інфраструктури. Водночас місцеві бюджети у 2023 – 2024 роках діяли як стабілізуючий фактор, виконуючись із профіцитом, що сприяло частковому компенсуванню дефіциту на державному рівні. Проте у 2025 році відбувається помітне зростання дефіциту як державного, так і місцевих бюджетів, що свідчить про посилення фінансового навантаження в умовах активізації післявоєнного відновлення країни. Загальна структура бюджетного дефіциту відображає сучасні виклики макроекономічної стабільності України, зокрема необхідність балансування між соціальними потребами, безпекою та інвестиційним розвитком. Отже, для ефективного управління бюджетним дефіцитом важливо подальше вдосконалення бюджетного планування, контроль за виконанням видаткової частини та оптимізація джерел фінансування, що сприятиме зміцненню макроекономічної стабільності в Україні.

2.2. Аналіз джерел фінансування бюджетного дефіциту в Україні

Покриття бюджетного дефіциту в Україні здійснюється через різноманітні джерела фінансування, які є важливим інструментом забезпечення збалансованості бюджету в умовах нестачі власних доходів. Аналіз джерел фінансування дефіциту дозволяє зрозуміти, якими способами держава покриває свої тимчасові нестачі коштів, а також оцінити їх вплив на макроекономічну стабільність, боргову політику і бюджетну автономію.

Табл. 2.4 ілюструє динаміку фінансування Державного бюджету України за типом боргових зобов'язань у 2023 – 2025 роках, представлену у вигляді чистих показників – різниці між сумами отриманих коштів і погашених зобов'язань. Важливо зауважити, що такі показники не відображають загальний обсяг запозичень, а демонструють лише чистий приріст або скорочення боргових ресурсів за відповідний період.

Аналіз цих даних дає змогу оцінити, які саме джерела фінансування дефіциту використовувала держава, а також простежити тенденції у структурі

боргових зобов'язань, що мають суттєвий вплив на макроекономічну стабільність і бюджетну політику.

Таблиця 2.4

Динаміка фінансування Державного бюджету України за типом
боргового зобов'язання за 2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Фінансування за борговими операціями	1268,6	1407,9	111,0	1689,7	120,0
Надходження від приватизації державного майна	3,2	9,9	309,4	3,4	34,3
Фінансування за активними операціями, в т.ч.	61,4	-59,4	-96,7	-57,4	96,6
- розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів	0	-20	-	-30	150,0
- зміни обсягів бюджетних коштів	-165,2	-180,9	109,5	-148,6	82,1
- фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку	226,6	141,5	62,4	121,2	85,7
Всього	1333,1	1358,5	101,9	1635,8	120,4

Основну частину фінансування (покриття дефіциту) державного бюджету становлять операції, пов'язані з борговими зобов'язаннями. Чисте фінансування за цим видом операцій зростало протягом 2023 – 2025 років: від 1268,6 млрд грн у 2023 році до 1689,7 млрд грн у 2025 році, що відповідає темпу росту 120%. Це свідчить про активне використання боргових інструментів для покриття дефіциту бюджету, що відображає збільшення потреб держави у зовнішньому та внутрішньому фінансуванні на тлі зростаючих видаткових зобов'язань, пов'язаних із воєнним станом та програмами відновлення.

Надходження від приватизації державного майна залишаються незначним джерелом фінансування бюджету і мають нестабільну динаміку: у 2023 році вони становили лише 3,2 млрд грн, зросли до 9,9 млрд грн у 2024 році, однак у 2025

році різко знизилися до 3,4 млрд грн. Це свідчить про обмежені можливості цього джерела і його мінімальний вплив на загальне покриття дефіциту.

Розділ «Фінансування за активними операціями» демонструє коливання із негативними значеннями у 2024 та 2025 роках (-59,4 млрд грн і -57,4 млрд грн відповідно), що вказує на чисте скорочення цих фінансових ресурсів. До них входять операції з розміщення бюджетних коштів на депозитах та придбання цінних паперів, які у 2024 році становили (-20 млрд грн), а у 2025 році поглибилися до (-30 млрд грн), що свідчить про збільшення ліквідності бюджету за рахунок активних управлінських дій або консервативного підходу до використання тимчасово вільних коштів.

Зміни обсягів бюджетних коштів також мають від’ємні значення протягом періоду, що говорить про чисте скорочення відповідних фінансових ресурсів на суму від (-165,2 млрд грн) у 2023 році до (-148,6 млрд грн) у 2025 році. Водночас фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку демонструє зниження – з 226,6 млрд грн у 2023 році до 121,2 млрд грн у 2025 році, що вказує на зменшення надходження коштів через цей канал.

Загалом, сумарне чисте фінансування державного бюджету зросло з 1333,1 млрд грн у 2023 році до 1635,8 млрд грн у 2025 році, що відображає загальну тенденцію до збільшення потреб у залученні фінансових ресурсів для покриття дефіциту. Водночас аналіз чистих показників підкреслює, що обсяги запозичень і погашень були значними, а чисте значення є лише результатом балансу цих великих потоків.

Таким чином, фінансування дефіциту державного бюджету України у 2023 – 2025 роках базувалося переважно на активному використанні боргових інструментів із поступовим зростанням їх ролі, водночас інші джерела залишаються мінімальними або навіть зменшуються. Це вказує на важливість ефективного управління державним боргом та забезпечення сталості бюджетної політики у контексті посилення макроекономічних викликів.

Табл. 2.5 відображає структуру фінансування державного бюджету України за типом кредитора у 2023–2025 роках, зосереджуючись на чистих

показниках, що показують різницю між сумами отриманих і погашених коштів, що дає змогу оцінити співвідношення внутрішніх та зовнішніх джерел покриття бюджетного дефіциту, а також визначити тенденції у використанні різних інструментів фінансування.

Таблиця 2.5

Динаміка фінансування Державного бюджету України за типом
кредитора за 2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Внутрішнє фінансування, в т.ч.	248,5	206,1	82,9	38,7	18,8
- фінансування за рахунок позик Національного банку України	-0,1	-0,1	100,0	-0,1	100,0
- фінансування за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку	226,7	141,5	62,4	121,2	85,7
- фінансування за рахунок випуску цінних паперів	182,9	255,7	139,8	92,8	36,3
- фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів	-167	-176,7	105,8	-139,9	79,2
Зовнішнє фінансування, в т.ч.	1084,6	1152,4	106,3	1597,1	138,6
- позики, надані міжнародними фінансовими організаціями	1023,9	1078,6	105,3	1350,2	125,2
- позики, надані органами управління іноземних держав	66,3	74	111,6	225,9	305,3
- позики, надані іноземними банками, іншими іноземними фінансовими установами	-5,6	-0,3	5,4	20,9	-6966,7
- фінансування за рахунок випуску цінних паперів	0	20,5	-	148,8	725,9
Всього	1333,1	1358,5	101,9	1635,8	120,4

Структуру фінансування державного бюджету в 2023 – 2025 роках формують два основні компоненти – внутрішнє та зовнішнє фінансування.

Внутрішнє фінансування протягом цього періоду демонструє тенденцію до зниження. У 2023 році його обсяг становив 248,5 млрд грн, а вже у 2025 році – лише 38,7 млрд грн, що відповідає значному падінню до 18,8% від початкового рівня. Зниження обсягу внутрішнього фінансування відбувається на тлі скорочення фінансування за рахунок випуску цінних паперів, яке зросло в 2024 році, але різко впало у 2025 році. Позитивною залишається роль коштів єдиного казначейського рахунку, які хоч і зменшилися за період, але досі є суттєвим джерелом внутрішнього фінансування.

Зовнішнє фінансування, навпаки, показує суттєве зростання. Якщо у 2023 році воно становило 1084,6 млрд грн, то у 2025 році збільшилося до 1597,1 млрд грн, що відповідає темпу росту 138,6%. Основна частка зовнішнього фінансування надходить від міжнародних фінансових організацій, які продовжують активно підтримувати Україну у фінансовому плані, а також від органів управління іноземних держав, де спостерігається найбільш значне зростання – майже у 3,1 раза. Водночас позиції іноземних банків та інших фінансових установ коливаються, що відображає певну нестабільність у залученні цих джерел. Зростає також роль зовнішнього фінансування за рахунок випуску цінних паперів, які у 2025 році мають суттєвий приріст порівняно з відсутністю такого фінансування у 2023 році.

Загалом, аналіз структури фінансування державного бюджету за типом кредитора свідчить про поступове зменшення ролі внутрішніх джерел покриття дефіциту і одночасне активне розширення зовнішніх запозичень. Така тенденція зумовлена як потребою забезпечення значних фінансових ресурсів у складних умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення, так і обмеженістю внутрішнього ринку запозичень. Відповідно, держава дедалі більше залежить від зовнішньої фінансової підтримки, що вимагає ефективного управління борговим навантаженням та оптимізації стратегії фінансування з урахуванням ризиків валютних коливань і глобальних економічних викликів.

Динаміка фінансування місцевих бюджетів України за типом боргових зобов'язань у 2023 – 2025 роках дозволяє оцінити, як змінилося залучення місцевими органами влади фінансових ресурсів для покриття бюджетного дефіциту, а також яку роль відіграють боргові інструменти і активні операції з бюджетними коштами.

Таблиця 2.6

Динаміка фінансування місцевих бюджетів за типом боргового зобов'язання за 2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Фінансування за борговими операціями	-4,2	1,8	-42,9	2,7	150,0
Фінансування за активними операціями, в т.ч.	-1,2	-9,7	808,3	21	-216,5
- розміщення (повернення) бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів	-0,2	1,1	-550,0	0,2	18,2
- зміни обсягів бюджетних коштів	-0,9	-10,8	1200,0	20,8	-192,6
Всього	-5,4	-7,7	142,6	23,7	-307,8

Фінансування місцевих бюджетів за борговими операціями у 2023 році мало від'ємне значення (-4,2 млрд грн), що свідчить про чисте погашення боргових зобов'язань без одночасного залучення нових позик. У 2024 році спостерігається помірне зростання чистого фінансування до 1,8 млрд грн, а у 2025 році – подальше збільшення до 2,7 млрд грн, що відповідає темпу росту 150%. Така динаміка вказує на поступове відновлення можливостей місцевих бюджетів залучати зовнішні та внутрішні кредити, що може бути пов'язано з покращенням економічної ситуації і розширенням інвестиційних програм.

Щодо фінансування за активними операціями, показники мають значні коливання. У 2023 році цей показник був від'ємним (-1,2 млрд грн), у 2024 році збільшився до (-9,7 млрд грн), що є зростанням у понад 8 разів у від'ємній площині, а у 2025 році різко зріс до позитивного значення 21 млрд грн, що

свідчить про різкий перехід від чистого скорочення до активного залучення коштів через ці операції. Важливо врахувати, що до активних операцій належать розміщення (або повернення) бюджетних коштів на депозитах та придбання цінних паперів, а також зміни обсягів бюджетних коштів.

Зокрема, розміщення бюджетних коштів на депозитах мало негативне значення у 2023 році (-0,2 млрд грн), у 2024 році перейшло в позитив (+1,1 млрд грн), а у 2025 році зберігає невеликий позитивний обсяг (+0,2 млрд грн). Зміни обсягів бюджетних коштів відображають більш суттєві коливання: у 2023 році показник був від'ємним (-0,9 млрд грн), у 2024 році від'ємним і значно більшим (-10,8 млрд грн), а у 2025 році різко перейшов до великого позитивного значення (+20,8 млрд грн), що свідчить про значні зміни в управлінні ліквідністю місцевих бюджетів, зокрема нарощування оборотних коштів та активізацію фінансової діяльності у 2025 році.

Загальний підсумок за весь період демонструє, що у 2023 та 2024 роках місцеві бюджети мали чистий профіцит фінансування (-5,4 млрд грн та -7,7 млрд грн відповідно), що відображає стриману боргову політику та накопичення оборотних коштів. Проте у 2025 році цей тренд змінюється на чистий дефіцит фінансування в розмірі 23,7 млрд грн, що свідчить про збільшення залучення позик і активізацію використання боргових інструментів.

Отже, динаміка фінансування місцевих бюджетів у 2023 – 2025 роках відображає еволюцію від консервативного управління фінансами і накопичення резервів до більш активної політики залучення зовнішніх та внутрішніх ресурсів, що відповідає зростаючим потребам територіальних громад у відбудові інфраструктури та розвитку соціальних програм у післявоєнний період.

Табл. 2.7 демонструє розподіл фінансування місцевих бюджетів України за типом кредитора, що дозволяє проаналізувати роль внутрішніх та зовнішніх джерел у покритті дефіциту бюджетів територіальних громад у 2023 – 2025 роках. З огляду на те, що наведені дані представлені у вигляді чистих значень – різниці між залученими коштами і погашеними зобов'язаннями – можна оцінити реальний баланс фінансових потоків, не враховуючи загального обсягу

кредитування або погашень. Такий підхід допомагає простежити тенденції зміни залежності місцевих бюджетів від різних категорій кредиторів і ступінь активності у залученні фінансових ресурсів.

Таблиця 2.7

Динаміка фінансування місцевих бюджетів за типом кредитора за 2023 – 2025 роки [17]

Показник	2023, млрд грн	2024, млрд грн	Темп росту, %	2025, млрд грн	Темп росту, %
Внутрішнє фінансування, в т.ч.	-6,3	-10,4	165,1	23,4	-225,0
- фінансування за рахунок позик банківських установ	-4,1	-0,5	12,2	1,8	-360,0
- фінансування за рахунок залишків коштів на рахунках бюджетних установ	-0,7	-1,4	200,0	-0,5	35,7
- зміни обсягів депозитів і цінних паперів, що використовуються для управління ліквідністю	-0,2	1,1	-550,0	0,2	18,2
- фінансування за рахунок зміни залишків коштів бюджетів	-0,2	-9,4	4700,0	21,3	-226,6
Зовнішнє фінансування, в т.ч.	0,9	2,5	277,8	0,3	12,0
- позики, надані міжнародними фінансовими організаціями	-0,1	0,5	-500,0	0,9	180,0
- позики, надані іноземними банками, іншими іноземними фінансовими установами	1	2	200,0	-0,6	-30,0
Всього	-5,4	-7,7	142,6	23,7	-307,8

Загальна картина фінансування місцевих бюджетів свідчить про суттєві коливання у структурі внутрішнього і зовнішнього фінансування. Внутрішнє фінансування протягом періоду має від’ємні значення у 2023 (-6,3 млрд грн) та 2024 (-10,4 млрд грн) роках, що свідчить про чисте погашення боргових

зобов'язань і зменшення залучених ресурсів у цих категоріях. Водночас у 2025 році відбувається різкий перехід до позитивного значення (+23,4 млрд грн), що вказує на суттєве збільшення чистого залучення коштів із внутрішніх джерел.

Аналіз складових внутрішнього фінансування місцевих бюджетів показує, що у 2023 – 2024 роках місцеві бюджети переважно зменшували боргове навантаження за рахунок позик банківських установ, зміни залишків коштів бюджетів і управління ліквідністю. Проте у 2025 році ці показники змінюють напрямок – зокрема, фінансування за рахунок позик банківських установ переходить до позитивної динаміки (+1,8 млрд грн), а зміни залишків коштів бюджетів демонструють значне збільшення (+21,3 млрд грн), що свідчить про активізацію залучення внутрішніх ресурсів.

Зовнішнє фінансування місцевих бюджетів у цей період має значно менший обсяг і коливається у вузькому діапазоні: від +0,9 млрд грн у 2023 році до +0,3 млрд грн у 2025 році. Основну частину цих коштів становлять позики, надані міжнародними фінансовими організаціями та іноземними банками. Хоча в 2023 році позики від міжнародних фінансових організацій були від'ємними (-0,1 млрд грн), у 2024 – 2025 роках спостерігається зростання цього джерела фінансування до позитивних показників, що вказує на відновлення і навіть збільшення підтримки місцевих бюджетів ззовні. Водночас залучення коштів від іноземних банків демонструє більшу нестабільність, переходячи від позитивного значення у 2024 році до від'ємного у 2025-му.

У цілому, динаміка фінансування місцевих бюджетів за типом кредитора відображає період переходу від стриманого управління боргом і погашення зобов'язань у 2023 – 2024 роках до активнішого залучення фінансових ресурсів у 2025 році. Збільшення внутрішнього фінансування свідчить про розширення можливостей місцевих органів влади у залученні коштів для реалізації інвестиційних та соціальних програм, що є важливою складовою післявоєнного відновлення. Натомість зовнішнє фінансування залишається відносно стабільним, але порівняно невеликим за обсягом, що підкреслює більшу залежність місцевих бюджетів від внутрішніх джерел.

РОЗДІЛ 3

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ НА МАКРОЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

3.1. Оцінка впливу бюджетного дефіциту на макроекономічну стабільність країни

Бюджетний дефіцит є одним із ключових чинників, що безпосередньо впливають на макроекономічну стабільність країни. Його наявність і рівень визначають стан фінансової системи, впливають на показники інфляції, державного боргу, валютного курсу, а також на умови економічного зростання і зайнятості населення.

Вплив бюджетного дефіциту на макроекономічну стабільність країни є складним і багатогранним процесом, який охоплює різні аспекти економічної системи. Теоретично бюджетний дефіцит – це ситуація, коли державні видатки перевищують доходи в певний період, що призводить до необхідності покриття цього розриву за рахунок позик або емісії грошей.

По-перше, тривалий і значний бюджетний дефіцит може спричинити зростання державного боргу. Збільшення обсягів запозичень підвищує навантаження на бюджет через необхідність обслуговування боргу – виплати відсотків і погашення основної суми. Це обмежує фінансові можливості уряду для інвестицій у розвиток економіки, соціальні програми та інфраструктуру, що може стримувати економічне зростання.

По-друге, бюджетний дефіцит здатен впливати на інфляцію. Якщо дефіцит покривається за рахунок емісії грошей (монетизації боргу), це призводить до збільшення грошової маси в обігу, що створює інфляційний тиск. Висока інфляція, у свою чергу, підриває купівельну спроможність населення, знижує інвестиційну привабливість країни та створює нестабільність у валютному ринку.

По-третє, значний бюджетний дефіцит може викликати коливання валютного курсу через підвищений попит на зовнішні запозичення та втрату довіри інвесторів. Девальвація національної валюти збільшує вартість імпортованих товарів, що додатково посилює інфляційні процеси і може негативно впливати на платіжний баланс країни.

Крім того, дефіцит бюджету може мати вплив на рівень зайнятості. З одного боку, збільшення державних витрат за рахунок дефіциту може стимулювати попит і створювати робочі місця, особливо у періоди економічного спаду. З іншого боку, довгострокове накопичення боргу і пов'язане з цим підвищення податкового навантаження може стримувати приватні інвестиції і призводити до зниження ділової активності, що негативно позначається на зайнятості.

Отже, бюджетний дефіцит є важливим макроекономічним чинником, який може як стимулювати економічну активність у короткостроковій перспективі, так і створювати суттєві ризики для стабільності і сталого розвитку країни у довгостроковій. Розуміння цих взаємозв'язків є необхідною умовою для формування ефективної бюджетної політики, спрямованої на збалансування потреб фінансування і збереження макроекономічної стабільності.

Оцінка впливу бюджетного дефіциту на основні макроекономічні показники України, що дозволяє визначити масштаби та характер загроз для стабільності національної економіки. Аналіз цих взаємозв'язків є фундаментальним для розуміння механізмів формування економічної нестабільності під впливом бюджетних дисбалансів.

Співвідношення дефіциту державного бюджету до валового внутрішнього продукту (ВВП) є одним із ключових макроекономічних індикаторів, що дозволяє оцінити масштаб бюджетного дисбалансу у контексті розміру економіки країни. Цей показник часто використовується для визначення фінансової стійкості держави та оцінки ризиків для макроекономічної стабільності. Рис. 3.1 ілюструє динаміку співвідношення бюджетного дефіциту до ВВП України у період 2023 – 2025 років і демонструє, наскільки фактичні

значення перевищують встановлені граничні норми, що свідчить про високий рівень бюджетних дисбалансів.

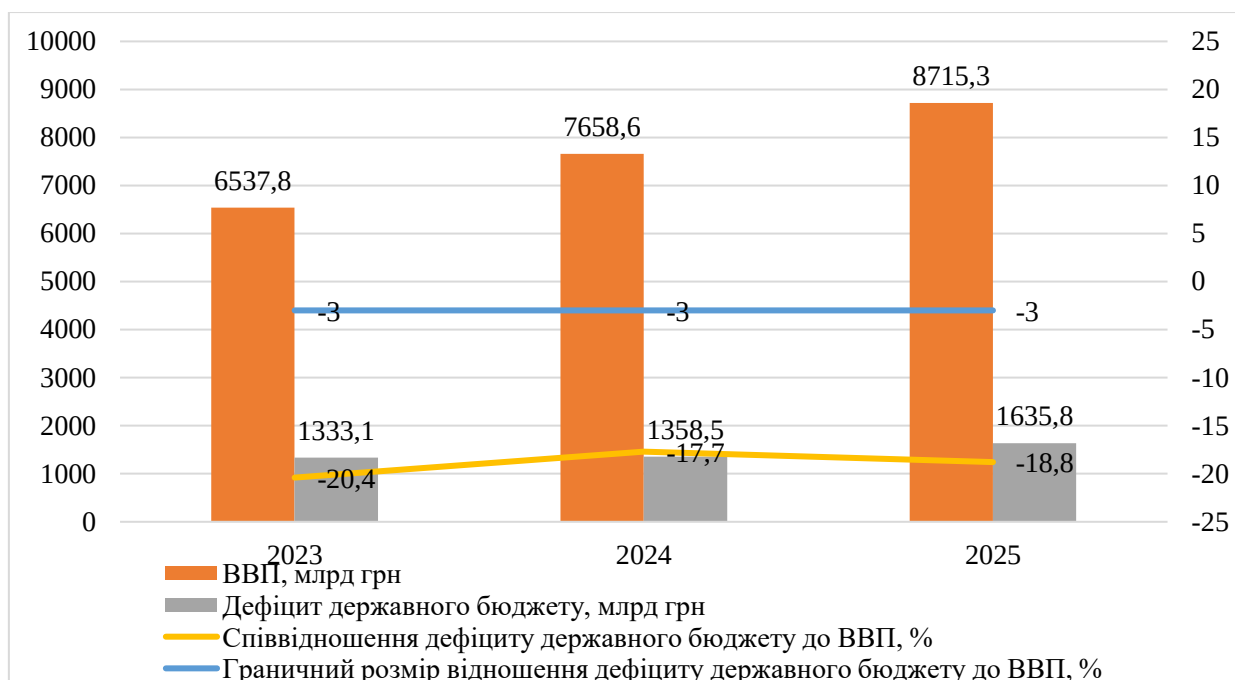

Рис. 3.1. Співвідношення дефіциту державного бюджету та ВВП за 2023 – 2025 роки [16, 17]

За даними рис. 3.1 ВВП України демонструє зростання з 6537,8 млрд грн у 2023 році до 8715,3 млрд грн у 2025 році, що свідчить про поступове відновлення економіки. Водночас дефіцит державного бюджету зростає з 1333,1 млрд грн у 2023 році до 1635,8 млрд грн у 2025 році, що відображає збільшення потреб держави у фінансуванні ключових витрат, зокрема оборонного сектора, соціальних програм та відновлення інфраструктури.

Найважливішим показником є співвідношення дефіциту до ВВП, яке протягом аналізованого періоду коливається на рівні близько 18-20%, значно перевищуючи встановлений граничний норматив у -3%. Зокрема, у 2023 році цей показник досягав -20,4%, у 2024 році дещо знизився до -17,7%, але у 2025 році знову зріс до -18,8%. Такі значні відхилення свідчать про високий рівень бюджетного навантаження на економіку, що потенційно створює серйозні ризики для макроекономічної стабільності.

Перевищення граничного розміру дефіциту свідчить про необхідність жорсткішого бюджетного контролю та впровадження заходів щодо зниження

дисбалансів. Ігнорування цієї проблеми призводить до зростання державного боргу, інфляційних процесів, зниження інвестиційної привабливості країни та посилення фінансової нестабільності.

Отже, незважаючи на позитивну динаміку зростання ВВП, високий рівень дефіциту державного бюджету відносно економічного потенціалу країни залишає значні виклики для фінансової політики України та вимагає активних дій із його подолання.

Співвідношення дефіциту державного бюджету та державного боргу у відношенні до ВВП є важливими показниками, що характеризують фінансову стійкість держави та її здатність ефективно управляти бюджетними ресурсами. Високий рівень державного боргу у поєднанні з великим дефіцитом свідчить про посилення фіскальних ризиків, які загрожують макроекономічній стабільності. На рис. 3.2 представлено динаміку цих показників в Україні за період 2023 – 2025 років, що дає змогу оцінити масштаб бюджетних та боргових навантажень на економіку країни.

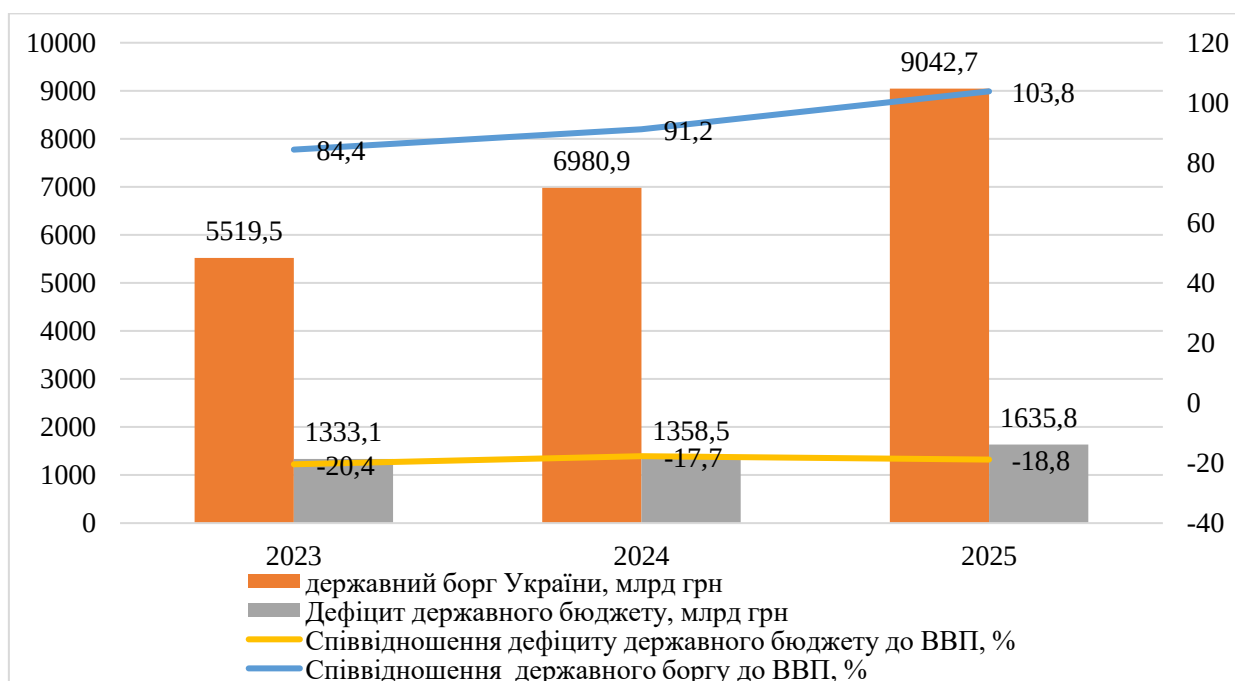

Рис. 3.2. Співвідношення дефіциту державного бюджету та державного боргу за 2023 – 2025 роки [16, 17]

У 2023 році державний борг України становив 5519,5 млрд грн, що відповідає 84,4% від ВВП, тоді як дефіцит державного бюджету за цей рік сягнув

1333,1 млрд грн або 20,4% ВВП. Ці значення вже свідчать про значне фіскальне навантаження на економіку. У 2024 році державний борг зріс до 6980,9 млрд грн, або 91,2% ВВП, що відображає збільшення запозичень для покриття дефіциту та фінансування пріоритетних державних витрат. При цьому дефіцит дещо зменшився у відносному вимірі і становив 17,7% ВВП.

У 2025 році спостерігається подальше зростання державного боргу до 9042,7 млрд грн, що перевищує 100% ВВП (103,8%). Одночасно дефіцит державного бюджету зростає до 1635,8 млрд грн, або 18,8% ВВП. Перевищення позначки у 100% боргового навантаження є сигналом для посилення уваги до ефективності управління державним боргом, оскільки надмірний державний борг обмежує бюджетні можливості та підвищує ризики фінансової нестабільності.

Загалом, динаміка показників вказує на посилення боргового навантаження на економіку України, що у поєднанні з високим дефіцитом бюджету створює потенційні загрози для макроекономічної стабільності. Зростання боргу понад 90% ВВП потребує впровадження збалансованої бюджетної політики, яка б забезпечила контроль за дефіцитом і сприяла сталому економічному розвитку.

Взаємозв'язок між бюджетним дефіцитом і рівнем інфляції є одним із ключових аспектів макроекономічної стабільності. Зростання дефіциту державного бюджету часто пов'язують із посиленням інфляційного тиску, особливо якщо покриття дефіциту здійснюється за рахунок емісії грошей або значного запозичення. Рис. 3.3 відображає динаміку змін дефіциту державного бюджету та рівня інфляції в Україні протягом 2023 – 2025 років, що дає змогу оцінити ступінь цієї взаємозалежності.

У 2023 році дефіцит державного бюджету становив 1333,1 млрд грн із темпом зростання 114,6% порівняно з попереднім періодом. Водночас рівень інфляції склав 105,1%, що свідчить про помірне зростання цін у країні. У 2024 році темп зростання дефіциту уповільнився до 101,9%, але рівень інфляції зріс до 112%, демонструючи посилення інфляційного тиску, що пов'язано із

зовнішніми та внутрішніми факторами, що впливали на ціноутворення, а також із структурою фінансування дефіциту.

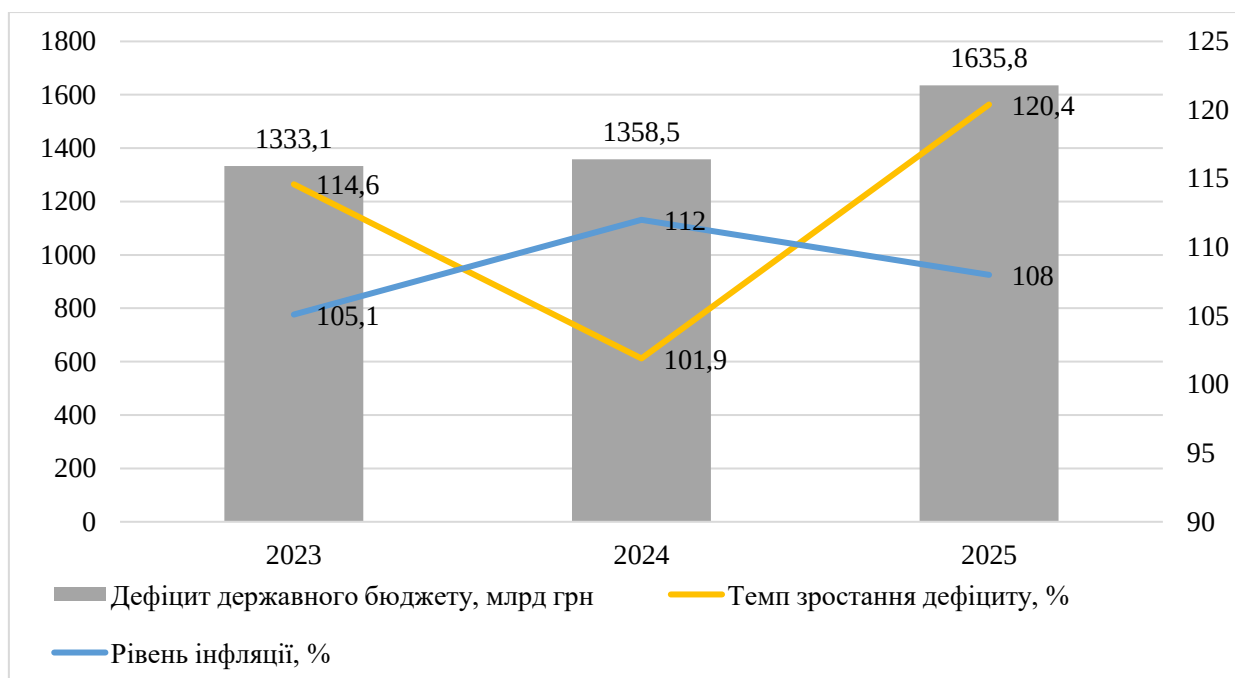

Рис. 3.3. Співвідношення дефіциту державного бюджету та рівня інфляції в Україні за 2023 – 2025 роки [16, 17]

У 2025 році дефіцит державного бюджету знову збільшився до 1635,8 млрд грн із темпом зростання 120,4%, тоді як інфляція трохи знизилася до 108%. Така ситуація свідчить про часткове послаблення інфляційного тиску незважаючи на зростання бюджетного дефіциту, що є наслідком впровадження антимонопольних заходів, покращення монетарної політики або стабілізації валютного курсу.

Загалом, аналіз показує, що бюджетний дефіцит в Україні у розглянутий період має певний вплив на рівень інфляції, проте інші економічні фактори також відіграють значну роль у формуванні інфляційної динаміки. Це підкреслює необхідність комплексного підходу до політики стабілізації, що враховує як фіскальні, так і монетарні інструменти.

Взаємозв'язок між бюджетним дефіцитом та рівнем безробіття є важливим аспектом оцінки соціально-економічної стабільності країни. Зростання бюджетного дефіциту може мати як стимулюючий, так і стримуючий вплив на ринок праці залежно від способів його фінансування та пріоритетів державної

політики. Рис. 3.4 ілюструє динаміку темпів зростання дефіциту державного бюджету та кількості зареєстрованих безробітних в Україні у період 2023 – 2025 років, що дозволяє оцінити ці взаємозв'язки.

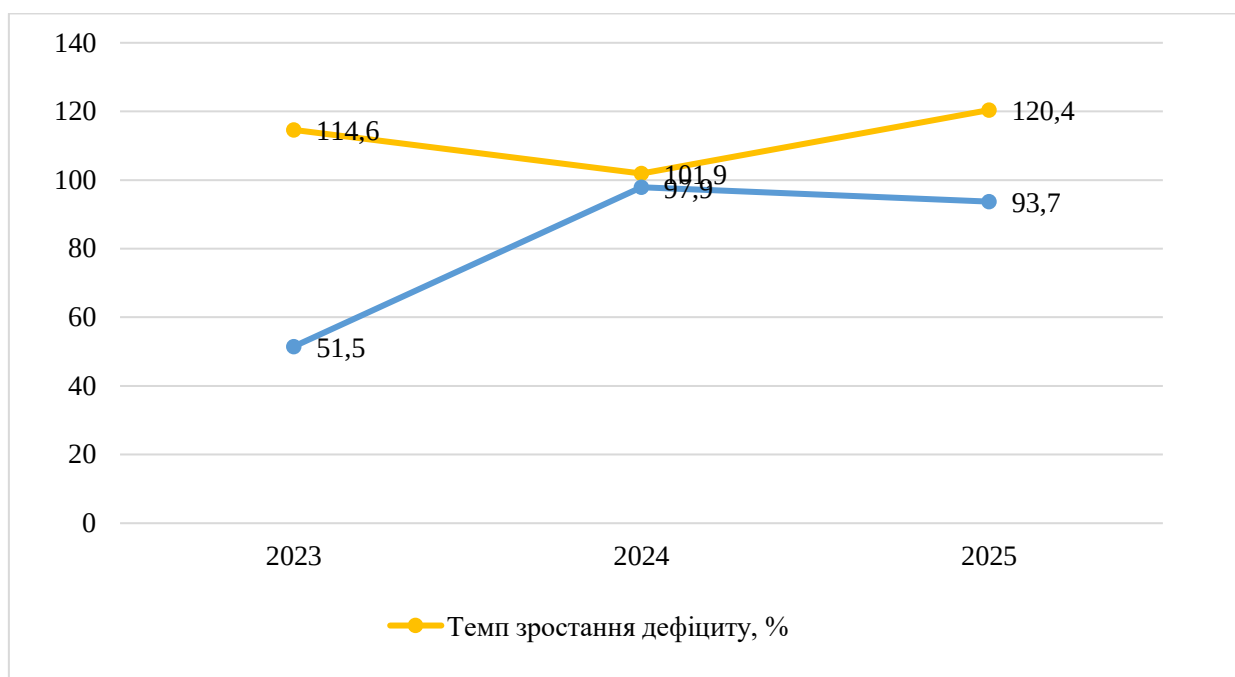

Рис. 3.4. Співвідношення дефіциту державного бюджету та рівня безробіття в Україні за 2023 – 2025 роки [16, 17]

У 2023 році темп зростання дефіциту державного бюджету становив 114,6%, тоді як кількість зареєстрованих безробітних впала на 51,5%. Така різниця свідчить про те, що збільшення дефіциту супроводжувалося активними заходами держави щодо підтримки зайнятості, зокрема соціальними програмами або інвестиціями в створення робочих місць. Водночас варто враховувати, що значний вплив на показники безробіття мав масовий виїзд громадян за кордон через війну та мобілізація частини населення до Збройних сил України, що також сприяло зниженню кількості зареєстрованих безробітних на внутрішньому ринку праці.

У 2024 році темп зростання дефіциту державного бюджету уповільнився до 101,9%, тоді як кількість зареєстрованих безробітних практично залишилася на рівні попереднього року. Така стабілізація ситуації на ринку праці пов'язана

з поступовим відновленням економічної активності та дією програм підтримки зайнятості.

У 2025 році дефіцит державного бюджету знову зріс до 120,4% від рівня попереднього року, тоді як кількість зареєстрованих безробітних зменшилася до 93,7% показника 2024 року, що свідчить про подальше покращення стану зайнятості. Це є результатом активізації економічної діяльності, відновлення виробництва та зростання попиту на робочу силу, незважаючи на високий рівень бюджетного дефіциту. Такий розрив у динаміці вказує на складність взаємозв'язку між бюджетним дефіцитом і безробіттям, де роль державних заходів і зовнішніх факторів є визначальною.

Отже, аналіз показує, що між бюджетним дефіцитом і рівнем безробіття існує певна кореляція, але вона не є прямолінійною. Результати вказують на важливість ефективної державної політики, спрямованої на пом'якшення негативних соціальних наслідків бюджетних дисбалансів і стимулювання зайнятості.

3.2. Стратегії та інструменти зменшення бюджетного дефіциту в Україні

Підвищений рівень бюджетного дефіциту в Україні створює серйозні виклики для забезпечення сталості економічного розвитку та макроекономічної стабільності. Для подолання цих викликів необхідне застосування ефективних стратегій і інструментів, спрямованих на зменшення дефіциту та оптимізацію бюджетного процесу.

Аналізуючи Бюджетну декларацію на 2025 – 2027 роки, варто зазначити, що основною метою бюджетної політики є зменшення дефіциту, який значно зріс через економічний спад і потреби фінансування видатків після початку повномасштабної війни. Прогноз фіскальної політики включає поступове скорочення дефіциту за рахунок підвищення макроекономічних показників, зокрема зростання ВВП та збільшення доходної частини бюджету, що

розглядається як один із головних елементів стратегії фінансової стабілізації [30].

Огляд державного бюджету на 2025 рік від Centre for Economic Strategy підкреслює, що значна частина дефіциту покриватиметься зовнішньою фінансовою підтримкою, зокрема міжнародними грантами та зовнішніми запозиченнями. Це стратегічне рішення на поточному етапі, яке дозволяє Україні зберегти фінансову стабільність, але водночас потребує подальших структурних реформ, аби зменшити залежність від зовнішніх ресурсів у довгостроковій перспективі [2].

Л. М. Янів, О. А. Зінченко зауважують, що для мінімізації дефіциту необхідно не лише аналізувати його причини, а й розробляти комплексні шляхи оптимізації, зокрема трансформацію структури видатків та підвищення ефективності фінансових процедур і підкреслюють, що стратегія повинна бути спрямована на довгострокову адаптацію бюджетної системи до кризових умов, включаючи оптимізацію функцій держави та фінансові реформи [43].

О. М. Грубляк, В. Г. Сила наголошують на підходах до мінімізації дефіциту, які включають оптимізацію бюджетних витрат, підвищення ефективності податкової системи, а також мобілізацію додаткових ресурсів і залучення інвестицій, крім того такі інструменти мають бути адаптовані до умов воєнної економіки, де традиційні фінансові механізми працюють у складніших умовах і потребують гнучких рішень [12].

Аналіз сучасних наукових досліджень і експертних оцінок свідчить, що ефективна стратегія зменшення бюджетного дефіциту в Україні повинна базуватися на комплексному підході, що включає середньострокове бюджетне планування, ефективне управління державним боргом, залучення зовнішньої фінансової допомоги, а також структурні реформи, спрямовані на оптимізацію видатків і підвищення ефективності податкової системи з урахуванням особливостей воєнного стану.

Тобто, стратегія зменшення бюджетного дефіциту в Україні базується на комплексному підході, який поєднує заходи фінансової дисципліни, підвищення

ефективності бюджетного планування та розширення джерел доходів державного бюджету. Головним пріоритетом стратегії є збалансування бюджетних доходів і видатків з метою зниження потреби у додатковому запозиченні та зменшення дефіциту без шкоди для економічного зростання і соціальної стабільності.

Основними елементами такої стратегії є: оптимізація державних видатків через пріоритезацію витрат, підвищення якості та прозорості бюджетного процесу, а також активізація податкової політики з акцентом на розширення бази оподаткування і боротьбу з податковими ухиленнями. Значну роль відіграє також розвиток інституційної спроможності органів державної влади у сфері фінансового менеджменту.

Важливим аспектом є пошук додаткових джерел фінансування, зокрема залучення міжнародної фінансової допомоги, розвиток державних інвестиційних проєктів і впровадження публічно-приватного партнерства. Стратегія також передбачає поступове зниження залежності від боргових запозичень через покращення структури державного боргу та контроль за його стійкістю.

Загалом, реалізація такої стратегії вимагає координації дій на різних рівнях влади, гнучкості бюджетної політики та постійного моніторингу макроекономічної ситуації для своєчасного коригування заходів у відповідь на зміни економічного середовища.

Методи фіскальної дисципліни є ключовими інструментами для зменшення бюджетного дефіциту, оскільки вони спрямовані на контроль за державними витратами та забезпечення збалансованості бюджету. До основних методів належать жорсткий контроль за видатками, впровадження обмежень на збільшення бюджетних витрат, а також ефективне планування і виконання бюджету.

Першим важливим методом є встановлення чітких лімітів на державні видатки, що дозволяє запобігати надмірному розширенню бюджетних витрат. Це передбачає як середньострокове бюджетне планування, так і щорічні бюджетні рамки, які враховують макроекономічні показники і пріоритети розвитку країни.

Другий метод – підвищення прозорості та відповідальності у бюджетному процесі. Запровадження системи моніторингу виконання бюджету та регулярне оприлюднення інформації про його виконання стимулюють відповідальне ставлення органів влади до фінансових ресурсів і знижують ризики нецільового використання коштів.

Третій метод – реформування системи державних закупівель і оптимізація управління державними фінансами, що допомагає зменшити витрати та підвищити ефективність використання бюджетних коштів.

Важливою складовою є також обмеження на нові боргові зобов'язання, яке передбачає контроль за рівнем державного боргу і його відповідність бюджетній стратегії.

Таким чином, методи фіскальної дисципліни сприяють встановленню чітких правил і обмежень у бюджетній політиці, що знижує ризики дефіциту, підтримує фінансову стабільність і забезпечує сталий розвиток держави.

Інструменти управління доходами і видатками бюджету відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та зниженні бюджетного дефіциту в Україні. Серед основних інструментів у цій сфері варто виділити вдосконалення податкової політики, раціоналізацію державних видатків, а також підвищення ефективності адміністрування бюджетних надходжень.

Управління доходами бюджету передбачає розширення податкової бази, спрощення податкового адміністрування та посилення контролю за своєчасністю та повнотою сплати податків. Важливим інструментом є також боротьба з тіньовою економікою та ухиленням від оподаткування, що дозволяє збільшити надходження до бюджету без підвищення податкового навантаження.

Щодо видаткової частини бюджету, інструменти зосереджуються на оптимізації структури видатків, пріоритезації державних програм і проектів, а також впровадженні механізмів бюджетної ефективності, таких як програмно-цільове бюджетування. Це допомагає спрямувати ресурси на найважливіші напрямки розвитку країни, зменшуючи неефективні та надмірні витрати.

Також важливим є впровадження систем моніторингу і контролю за виконанням бюджету, що забезпечує прозорість і відповідальність у використанні державних коштів. Автоматизація бюджетного процесу і цифровізація управління фінансами сприяють підвищенню точності прогнозів та оперативному реагуванню на зміни в економічній ситуації.

У сукупності ці інструменти сприяють формуванню збалансованого бюджету, зниженню дефіцитних показників та зміцненню макроекономічної стабільності України.

ВИСНОВКИ

Бюджетний дефіцит є об'єктивним економічним явищем, що виникає в разі перевищення видатків над доходами бюджету. Бюджетний дефіцит може виконувати як негативну, так і регулюючу функцію, залежно від причин його появи та методів фінансування. Науковці трактують бюджетний дефіцит як результат дисбалансу фінансової системи або як інструмент макроекономічної політики, що підтверджує багатогранність цього явища.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України, дефіцит державного та місцевих бюджетів має різну природу та регулюється чіткими нормативними обмеженнями. Загальний фонд державного бюджету може бути дефіцитним, що характеризує основний фінансовий стан країни. Натомість дефіцит спеціального фонду допускається лише за умови наявності визначених джерел фінансування, пов'язаних з конкретними цільовими програмами. Аналогічні правила діють для місцевих бюджетів, проте їх можливість формувати дефіцит є більш обмеженою та залежить від наявності права на запозичення і цільового характеру видатків.

Бюджетний дефіцит має вагомі макроекономічні наслідки. Бюджетний дефіцит впливає на інфляційні процеси, обсяги державного боргу, економічну активність та зайнятість населення. Неконтрольований дефіцит створює ризики для фінансової стабільності, тоді як помірний і цільовий дефіцит може мати стимулюючий ефект для економічного розвитку, особливо в умовах кризових явищ.

Бюджетний дефіцит є важливим показником фінансової політики та макроекономічної ситуації в Україні. Його регулювання потребує збалансованої державної політики, що враховує як необхідність фінансування стратегічних напрямів розвитку, так і ризики перевищення боргового навантаження та втрати макроекономічної стабільності.

Комплексний аналіз бюджетного дефіциту України за період 2023–2025 років показав, що державний бюджет протягом цього періоду демонструє

стабільне зростання дефіциту, що зумовлено значним фінансуванням оборони, соціальної сфери та відновлення інфраструктури. Водночас місцеві бюджети пройшли шлях від профіциту у 2023 – 2024 роках до суттєвого дефіциту у 2025 році, що свідчить про посилення їх фінансових потреб у контексті реалізації програм відновлення та розвитку.

Структурний розподіл дефіциту підкреслив провідну роль дефіциту загального фонду державного бюджету у формуванні загального фінансового дисбалансу, тоді як спеціальний фонд здебільшого підтримується цільовим фінансуванням інвестиційних та інфраструктурних проєктів.

Джерела фінансування дефіциту переважно базуються на активному використанні боргових інструментів, з помітним збільшенням ролі зовнішніх запозичень, особливо з боку міжнародних фінансових організацій та іноземних держав. Внутрішнє фінансування, навпаки, демонструє тенденцію до скорочення, що свідчить про обмеженість внутрішнього ринку та необхідність нарощувати зовнішні ресурси.

Фінансування місцевих бюджетів пройшло через фазу акумуляції оборотних коштів і стриманого боргового навантаження до більш активного залучення внутрішніх і, в меншому обсязі, зовнішніх кредитних ресурсів. Це відображає адаптацію місцевих органів влади до зростаючих викликів і потреб відновлення післявоєнної економіки.

Загалом, аналіз підкреслює складність і багатогранність проблеми бюджетного дефіциту в Україні, а також вказує на важливість збалансованої та стратегічної політики управління бюджетними ресурсами і борговими зобов'язаннями для забезпечення макроекономічної стабільності і сталого розвитку країни.

За результатами аналізу впливу бюджетного дефіциту на основні показники макроекономічної стабільності України можна зробити кілька ключових висновків. По-перше, співвідношення дефіциту державного бюджету до ВВП залишається значно вищим за допустимі граничні норми, що створює високий рівень фіскального навантаження на економіку. По-друге, збільшення

дефіциту супроводжується суттєвим зростанням державного боргу, що перевищує 100% ВВП, підвищуючи ризики фінансової нестабільності та обмежуючи можливості для гнучкої бюджетної політики. По-третє, аналіз динаміки інфляції показує, що хоча зростання дефіциту потенційно сприяє інфляційному тиску, цей зв'язок не є однозначним і залежить від комплексної взаємодії монетарних та фіскальних чинників. Нарешті, вплив бюджетного дефіциту на рівень безробіття є складним і багатоаспектним: незважаючи на високий дефіцит, ситуація на ринку праці дещо покращується, що пов'язано з державними програмами підтримки, економічним відновленням, а також зовнішніми обставинами, зокрема військовими подіями. Отже, для забезпечення макроекономічної стабільності необхідний збалансований підхід до управління бюджетним дефіцитом із урахуванням як фіскальних, так і соціальних факторів.

Для ефективного зменшення бюджетного дефіциту в Україні необхідно впровадити комплекс конкретних заходів, спрямованих на оптимізацію доходної та видаткової частин бюджету, підвищення прозорості фінансового управління та стимулювання економічного зростання, а саме:

1. Оптимізувати структуру державних видатків, спрямовуючи фінансування на пріоритетні сфери з високою соціально-економічною віддачею та скорочуючи неефективні витрати.

2. Покращити адміністрування податків шляхом впровадження сучасних ІТ-рішень для автоматизації податкового контролю та боротьби з ухиленням від оподаткування.

3. Розширити податкову базу за рахунок легалізації тіньової економіки та впровадження стимулів для малого і середнього бізнесу, що працюють офіційно.

4. Посилити контроль за цільовим використанням бюджетних коштів через регулярний аудит та моніторинг ефективності державних програм.

5. Зменшити залежність від дорогих зовнішніх позик, розвиваючи внутрішній ринок державних цінних паперів із конкурентними умовами для інвесторів.

6. Розвивати інструменти цифровізації фінансового управління, що дозволить оперативно аналізувати бюджетні показники і приймати ефективні рішення щодо корекції дефіциту.

Ці заходи разом можуть суттєво послабити тиск бюджетного дефіциту на економіку України і сприяти її фінансовій стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hart N. Discretionary Fiscal Policy and Budget Deficits: An ‘Orthodox’ Critique of Current Policy Debate. *The Economic and Labour Relations Review*. Vol. 19 . 2009. P. 39-58. DOI: <https://doi.org/10.1177/103530460901900204>.
2. Overview of the Budget 2025. URL: <https://ces.org.ua/en/overview-of-the-budget-2025/>.
3. Yaniv L. M., Zinchenko O. A. The problems of the deficit of the state budget of Ukraine and the ways of their solving. *European Journal of Management Issues*. 2016. № 24(6). 144-153. DOI: <https://doi.org/10.15421/191615>.
4. Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: експертні висновки. URL: <https://decentralization.ua/news/18395>
5. Богдан Т.П. Управління державним боргом і макрофінансові ризики в економіці України. *Фінанси України*. 2011. № 1. С. 13-23.
6. Богомолова Н.І. Ефективність бюджетної політики в системі фінансової безпеки держави. *Ефективна економіка*. 2011. № 1. С. 25-31.
7. Борисова І. С. Теоретичні аспекти впливу бюджетного дефіциту на економіку держави. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2(51). С. 79-86.
8. Буряченко А.Є., Болдова А. А., Москаленко Н. В. Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. *Економіка та суспільство*. 2023, № 53.
9. Бюджетна система: підручник В. В. Бабіченко [та ін.] за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбов. л-ри; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
10. Бюджетна система: підручник за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020, 624 с.
11. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

12. Грубляк О. М., Сила В. Г. Механізм управління дефіцитом державного бюджету України в умовах впровадження воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1(37). DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-263-272](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-263-272).

13. Грубляк О., Холявко Н., Жаворонок А. Оцінка ефективності управління дефіцитом державного бюджету України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 3 (23). С. 130–141. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2020-3\(23\)-130-141](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2020-3(23)-130-141).

14. Гусаревич Н. В. Управління дефіцитом бюджету як інструмент фінансової політики. *Бізнес Інформ*. 2017. № 2(469). С. 225-230. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-2_0-pages-225_230.pdf.

15. Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 11(78). С. 3-11.

16. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.05.2026).

17. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2026).

18. Дмитрів В. І. Ризики дефіциту державного бюджету для економіки країни. *Вісник ХНТУ*. 2020. № 3(74). С. 165-170. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2020.3.21>.

19. Дубина М. В., Кальченко О. М., Гончаренко Ю. Упровадження та реалізація системи середньотермінового бюджетного планування в Україні: досвід Німеччини. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 5(66). С. 78-92. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.05.078.

20. Касьяненко Л. М., Миколаєнко П. М., Підгородецький В. О. Правове регулювання дефіциту бюджету України в умовах воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. № 3(12). С. 73-84. DOI: [10.33244/2617-4154.3\(12\).2023.73-84](https://doi.org/10.33244/2617-4154.3(12).2023.73-84).

21. Колісник О. Я. Бюджетний дефіцит: причини, економічні ефекти та особливості управління. *Економіка та держава*. 2014. № 6. С. 26-32.
22. Коляда Т. А. Бюджетний дефіцит України: сутність, причини виникнення та особливості управління. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 100-105. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-15).
23. Коляда Т. А., Косминіна О. С. Бюджетний дефіцит України: сутність, причини виникнення та особливості управління. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 100-105. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V12\(2018\)-15](https://doi.org/10.31521/modecon.V12(2018)-15).
24. Коляда Т. А., Косминіна О.С. Бюджетний дефіцит України: сутність, причини виникнення та особливості управління. *Modern Economics*. 2018. № 12. С. 100-105. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/12-2018/koliada.pdf>.
25. Маргасова В. Г., Дубина М. В. Залучення боргових фінансових ресурсів на зовнішньому ринку: досвід України. *Проблеми економіки*. 2023. № 2. С. 224-230. DOI: 10.32983/2222-0712-2023-2-224-230.
26. Маргасова В., Забаштанський М. Ринок державних боргових цінних паперів як механізм фінансування бюджетного дефіциту. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 1(26). С. 141-153. DOI: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1\(26\)-141-153](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1(26)-141-153).
27. Машко А. І. Дефіцит державного бюджету: причини, наслідки та управління: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / А. І. Машко. Тернопіль : ТНЕУ. 2010. С. 204.
28. Машко А. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2012. № 2(7). С. 308-314.
29. Небава М. І. Теорія макроекономіки: навч. посіб. для студ. екон. спец. / М. І. Небава; Вінниц. держ. техн. ун-т. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. 536 с.
30. Про схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки. Кабінет Міністрів України, Постанова від 28 червня 2024 р. № 751 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/751-2024-%D0%BF#Text>.

31. Радіонов Ю.Д. Дефіцит бюджету: причини виникнення, наслідки, шляхи покриття. *Фінанси України*. 2024. № 6. С. 54-74.
32. Ситник Н. С., Беднарчук В. В. Бюджетний дефіцит та його особливості. Держава та регіони. *Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 5. С. 212-216. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-5-39>.
33. Скрипник Г.О. Дефіцит державного бюджету та шляхи його подолання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 5.
34. Сочка К., Перчі О. Дефіцит бюджету: причини виникнення та джерела фінансування на національному та місцевому рівнях. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2025-9-306-318>.
35. Тарасюк М. В., Тімошенко Н. М. Система управління дефіцитом бюджету. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 285-290. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2018_3_46.
36. Теорія фінансів: підручник за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури. 2010. 576 с.
37. Форкун І. В. Сучасний механізм управління бюджетним дефіцитом в Україні. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5. С. 211-216.
38. Хоменко І. О., Порицька А. О. Управління бюджетним дефіцитом в сучасних умовах. *Економіка та управління на транспорті*. 2018. № 6. С. 160-166.
39. Червінська Л., Каліна І., Червінська Т., Сафонов Ю., Ліщенко А., Шуляр Н.. Вимушена міграція в умовах війни: виклики, фінансово-економічні ризики, на-прями розв'язання проблем. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 2(55). С. 531-545. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4331>.
40. Шикіна Н. А., Сіренко А. О. Дефіцит державного бюджету як провідний індикатор бюджетної безпеки держави. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 7-8 (320-321). С. 108-113.

41. Штефан Л. Аналіз бюджетного дефіциту в Україні та його соціально-економічні наслідки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-56>.

42. Щодо Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої Кабінетом Міністрів України. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету. URL: <https://budget.rada.gov.ua/print/78665.html>.

43. Янів Л. М., Зінченко О. А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *European Journal of Management Issues*. 2016. № 6. С. 144-153.

АНОТАЦІЯ

Верстюк М.О. Бюджетний дефіцит як фактор макроекономічної нестабільності в Україні. Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2026. 52 с.

У роботі досліджуються теоретичні та практичні аспекти бюджетного дефіциту як фактора макроекономічної нестабільності в Україні. У першому розділі розглянуто економічну суть бюджетного дефіциту, його класифікацію, причини виникнення та макроекономічні наслідки. Другий розділ присвячено аналізу динаміки, структури та джерел фінансування бюджетного дефіциту в Україні за 2023 – 2025 роки. Третій розділ зосереджено на впливі бюджетного дефіциту на макроекономічну стабільність країни, а також на стратегіях і інструментах його зменшення. Висновки підкреслюють необхідність комплексного підходу до управління бюджетом, включно з оптимізацією доходів і видатків, підвищенням ефективності адміністрування та розвитком фінансових інструментів для забезпечення сталості державних фінансів.

Ключові слова: бюджетний дефіцит, макроекономічна нестабільність, державний бюджет, фінансування дефіциту, фіскальна політика, бюджетна стабілізація.

SUMMARY

Verstiuk M.O. Budget Deficit as a Factor of Macroeconomic Instability in Ukraine. Manuscript.

Qualification work for the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi. 2026. 52 c.

The study explores theoretical and practical aspects of the budget deficit as a factor of macroeconomic instability in Ukraine. The first chapter examines the economic essence of the budget deficit, its classification, causes, and macroeconomic consequences. The second chapter is devoted to the analysis of the dynamics, structure, and sources of financing the budget deficit in Ukraine for the years 2023–2025. The third chapter focuses on the impact of the budget deficit on the country's macroeconomic stability, as well as strategies and instruments for its reduction. The conclusions emphasize the need for a comprehensive approach to budget management, including the optimization of revenues and expenditures, improving the efficiency of administration, and developing financial instruments to ensure the sustainability of public finances.

Keywords: budget deficit, macroeconomic instability, state budget, deficit financing, fiscal policy, budget stabilization.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання чужих ідей, результатів і текстів наукових досліджень мають посилання на відповідне джерело.

_____ М.О. Верстюк